IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

O‘ZBEKISTON DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATI TIZIMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Qurbonov Navruzbek Ravshan o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti
E-mail: qurbonovn421@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston davlat moliyaviy nazorati tizimining mazmuni, institutsional tarkibi, davlat budjeti mablag‘laridan foydalanish ustidan nazoratning amaldagi holati hamda uni takomillashtirish yo‘nalishlari yoritilgan. 2024-yilda Davlat budjeti xarajatlari 310,9 trln so‘mni tashkil etgani, 2025-yilda 344,6 trln so‘m, 2026-yilda esa 384,9 trln so‘m miqdorida rejalashtirilgani davlat moliyaviy nazoratini yanada kuchaytirish zarurligini ko‘rsatadi. Maqolada riskka asoslangan nazorat, raqamli monitoring, audit tavsiyalari ijrosini nazorat qilish va nazorat organlari o‘rtasida axborot almashinuvini kuchaytirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: davlat moliyaviy nazorati, davlat budjeti, ichki audit, tashqi audit, moliyaviy intizom, raqamlashtirish, riskka asoslangan nazorat.

Abstract. This article examines the content, institutional structure, current practices, and improvement directions of the state financial control system in Uzbekistan. The study highlights the existing mechanisms for overseeing the use of state budget funds and analyzes current challenges in ensuring financial discipline and accountability. State budget expenditures amounted to UZS 310.9 trillion in 2024 and are projected to reach UZS 344.6 trillion in 2025 and UZS 384.9 trillion in 2026, which underscores the growing importance of strengthening state financial control. The article proposes measures aimed at improving risk-based control, expanding digital monitoring tools, enhancing the implementation of audit recommendations, and strengthening information exchange among financial control institutions. These measures are expected to increase transparency, efficiency, and accountability in public financial management.

Keywords: state financial control, state budget, internal audit, external audit, financial discipline, digitalization, risk-based control.

Kirish

Davlat moliyaviy nazorati davlat moliyasini boshqarish tizimining ajralmas tarkibiy qismi bo‘lib, budjet mablag‘lari, davlat maqsadli jamg‘armalari, budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag‘lari va davlat aktivlaridan qonuniy, maqsadli hamda samarali foydalanilishini ta’minlashga xizmat qiladi. Davlat xarajatlari hajmining yildan-yilga ortib borishi, ijtimoiy soha, infratuzilma, hududiy rivojlanish va davlat dasturlariga yo‘naltirilayotgan mablag‘larning kengayishi moliyaviy nazorat tizimidan yanada yuqori aniqlik, tezkorlik va natijadorlikni talab etmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda davlat moliyasini boshqarish va nazorat qilish tizimini takomillashtirish bo‘yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, 2025–2030-yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasida budjet intizomini kuchaytirish, hisobotlarning shaffofligini oshirish, axborot tizimlari orqali ma’lumotlar sifatini yaxshilash va xalqaro standartlarga yaqinlashish vazifalari belgilangan. Bu esa davlat moliyaviy nazoratining faqat tekshiruv o‘tkazuvchi mexanizm emas, balki boshqaruv qarorlarini qo‘llab-quvvatlaydigan tahliliy institut sifatida rivojlanishini taqozo etadi.

Mavzuning dolzarbligi

Davlat moliyaviy nazorati tizimining dolzarbligi birinchi navbatda budjet xarajatlari hajmining o‘sishi bilan izohlanadi. Rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, 2024-yilda Davlat budjeti xarajatlari 310,9 trln so‘mni tashkil etgan. 2025-yilda Davlat budjeti xarajatlari 344,6 trln so‘m miqdorida rejalashtirilgan bo‘lib, bu 2024-yil ijrosiga nisbatan sezilarli o‘sishni anglatadi. 2026-yil uchun esa davlat budjeti xarajatlari 384,9 trln so‘m miqdorida prognoz qilingan. Xarajatlar hajmining bunday o‘sishi davlat moliyaviy nazoratini institutsional, metodologik va raqamli jihatdan kuchaytirishni talab qiladi.

Amaliyotda davlat moliyaviy nazoratining samaradorligiga ta’sir etuvchi asosiy omillar sifatida nazorat organlari o‘rtasidagi ma’lumot almashinuvining yetarli darajada integratsiyalashmaganligi, ayrim tekshiruvlarda takrorlanish holatlari, audit tavsiyalarining ijrosini yagona tartibda monitoring qilish mexanizmlarining to‘liq ishlamasligi va risklarni oldindan aniqlash imkoniyatlarining cheklanganligi ko‘rsatiladi. Shu sababli zamonaviy davlat moliyaviy nazorati ko‘proq profilaktika, real vaqt rejimidagi monitoring va natijadorlikka yo‘naltirilgan bo‘lishi zarur.

Ilmiy tadqiqotlarda ham davlat sektorida audit, ichki nazorat va moliyaviy hisobot tizimining kuchli bo‘lishi shaffoflik, hisobdorlik va jamoatchilik ishonchini oshirishi qayd etiladi. Jumladan, Middin va hammualliflar davlat tashkilotlarida ichki audit moliyaviy hisobdorlik va firibgarliklarning oldini olishda muhim rol o‘ynashini ta’kidlaydi. Tereshchenko va hammualliflar esa raqamli audit texnologiyalari real vaqt monitoringi, katta ma’lumotlar tahlili va korrupsiya xavflarini erta aniqlash imkonini berishini asoslaydi.

Adabiyotlar sharhi

Davlat moliyaviy nazorati va auditning nazariy asoslari xalqaro ilmiy adabiyotlarda keng tadqiq etilgan. Hay va Cordery davlat sektorida auditning ahamiyatini tahlil qilib, audit natijalari parlament, davlat organlari va jamoatchilik uchun ishonchli axborot manbai bo‘lib xizmat qilishini qayd etadi. Ularning fikricha, davlat auditi faqat moliyaviy hisobotlarni tekshirish emas, balki davlat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash vositasidir.

Middin, Nirwana va Haliah davlat tashkilotlarida ichki audit tizimining moliyaviy shaffoflik, hisobdorlik va firibgarliklarning oldini olishdagi rolini o‘rgangan. Tadqiqotda ichki audit samaradorligini oshirish uchun ichki nazorat tizimini kuchaytirish, auditorlar malakasini oshirish va audit tavsiyalarining amaliy ijrosini ta’minlash zarurligi ko‘rsatilgan.

Tereshchenko, Kruhlov va Bodnar davlat moliyasi auditini raqamlashtirish masalalarini tadqiq etib, an’anaviy retrospektiv tekshiruvlardan uzluksiz raqamli auditga o‘tish budjet resurslari boshqaruvida shaffoflik va tezkorlikni oshirishini ta’kidlaydi. Ular katta ma’lumotlar, biznes-intellekt tizimlari va vizual tahlil vositalari korrupsiya xavflarini oldindan aniqlashda muhim ekanligini asoslaydi.

Wibowo davlat sektoridagi audit ko‘pincha moliyaviy va muvofiqlik jihatlariga ko‘proq e’tibor qaratishini, biroq rivojlanish dasturlari samaradorligini baholash uchun audit tavsiya beruvchi, profilaktik va qaror qabul qilishni qo‘llab-quvvatlovchi rolni ham bajarishi kerakligini ko‘rsatadi. Mazkur yondashuv O‘zbekiston sharoitida ham davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish uchun muhim ahamiyatga ega.

Tahlil va natijalar

O‘zbekiston davlat moliyaviy nazorati tizimi bir nechta muhim institutlar faoliyatiga tayanadi. Hisob palatasi tashqi davlat auditi vazifalarini amalga oshiradi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi tizimida davlat moliyaviy nazorati va ichki audit yo‘nalishlari rivojlantirilmoqda, vazirlik va idoralarda ichki audit xizmatlari bosqichma-bosqich shakllanmoqda. Bunday ko‘p pog‘onali tizim nazoratni keng qamrovli amalga oshirish imkonini beradi, biroq ularning metodologik uyg‘unligi va ma’lumot almashinuvi samaradorligini oshirish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

Davlat budjeti xarajatlari hajmining ortishi nazorat obyektlari soni va murakkabligini ham oshiradi. Quyidagi diagrammada 2024-yil ijro va 2025–2026-yillar reja ko‘rsatkichlari asosida Davlat budjeti xarajatlari dinamikasi keltirilgan.

Shuningdek, zamonaviy davlat moliyaviy nazorati tizimida nazorat tadbirlarini riskga asoslangan yondashuv asosida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur yondashuv byudjet mablag‘larining eng katta hajmi yo‘naltirilayotgan sohalar, davlat xaridlari, investitsiya loyihalari hamda avvalgi tekshiruvlarda kamchiliklar aniqlangan yo‘nalishlarga ustuvor e’tibor qaratish imkonini beradi. Natijada nazorat resurslaridan samarali foydalanish, moliyaviy qonunbuzilishlarning oldini olish va davlat mablag‘laridan foydalanish samaradorligini oshirishga erishiladi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar va axborot tizimlarining keng joriy etilishi nazorat jarayonlarini avtomatlashtirish, ma’lumotlarni tezkor tahlil qilish hamda audit natijalari bo‘yicha qabul qilinadigan boshqaruv qarorlarining sifatini yaxshilashga xizmat qilmoqda.

1-rasm. Davlat budjeti xarajatlari dinamikasi, trln so‘m

Diagrammadan ko‘rinib turibdiki, 2024-yilda 310,9 trln so‘m bo‘lgan davlat budjeti xarajatlari 2025-yilda 344,6 trln so‘mga, 2026-yilda esa 384,9 trln so‘mga yetishi rejalashtirilgan. Bu 2026-yilga borib 2024-yilga nisbatan qariyb 23,8 foizlik o‘sishni anglatadi. Shunday sharoitda nazorat tadbirlarini an’anaviy tekshiruvlar bilan cheklash yetarli emas; ular risklarni oldindan baholash, elektron ma’lumotlarni tahlil qilish va audit tavsiyalari ijrosini muntazam kuzatish bilan uyg‘unlashishi kerak.

Bundan tashqari, davlat moliyaviy nazoratining samaradorligi nafaqat aniqlangan qonunbuzilishlar soni bilan, balki ularning oldini olish, byudjet mablag‘laridan foydalanish samaradorligini oshirish va boshqaruv qarorlarini takomillashtirishga qo‘shgan hissasi bilan ham baholanishi lozim. Shu sababli nazorat organlari faoliyatida profilaktik nazorat, masofaviy monitoring va raqamli audit usullarini keng qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa davlat moliyasini boshqarish tizimida shaffoflik va hisobdorlikni kuchaytirish, korrupsiyaviy xavflarni kamaytirish hamda davlat budjeti mablag‘larining maqsadli va samarali sarflanishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Quyidagi jadvalda davlat moliyaviy nazorati tizimini takomillashtirishning asosiy yo‘nalishlari umumlashtirilgan.

1-jadval

Davlat moliyaviy nazorati tizimini takomillashtirish yo‘nalishlari

Yo‘nalish	Amaldagi muammo	Takomillashtirish chorasi	Kutilayotgan natija
Institutsional muvofiqlik	Nazorat organlari faoliyatida takrorlanish va axborot uzilishlari	Yagona metodologiya va axborot almashinuvi platformasini kuchaytirish	Nazorat samaradorligi va javobgarlik aniqligi oshadi
Riskka asoslangan nazorat	Nazorat obyektlarini tanlashda xavf darajasi yetarlicha baholanmasligi	Budjet hajmi, xaridlar, avvalgi kamchiliklar va korrupsiya xavfi asosida rejalashtirish	Muhim xavflar erta aniqlanadi
Raqamlashtirish	Ma’lumotlarni qo‘lda yig‘ish va kechikkan tahlil	Elektron budjet, xaridlar va hisobot tizimlarini integratsiya qilish	Tezkor monitoring va shaffof hisobot ta’minlanadi
Tavsiyalar ijrosi	Audit tavsiyalari bajarilishining sust monitoringi	Ijro muddatlari, mas’ullar va natijalarni yagona reyestrda kuzatish	Takroriy kamchiliklar kamayadi
Kadrlar salohiyati	Auditorlarda IT, data-tahlil va xalqaro standartlar bo‘yicha ehtiyoj	Doimiy malaka oshirish va sertifikatlash tizimini kuchaytirish	Audit sifati va amaliy tavsiyalar qiymati oshadi

Manba: *O‘zbekiston Respublikasi normativ-huquqiy hujjatlari, Iqtisodiyot va moliya vazirligi ma’lumotlari, INTOSAI standartlari va muallif ishlanmasi asosida tayyorlandi.*

Ushbu jadval davlat moliyaviy nazorati tizimini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlarini aks ettiradi hamda davlat budjeti mablag‘laridan foydalanish ustidan nazorat samaradorligini oshirishga qaratilgan. Jadvalda davlat moliyaviy nazorati amaliyotida uchraydigan asosiy muammolar, jumladan, nazorat tadbirlarining takrorlanishi, axborot almashinuvi mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi, audit tavsiyalarining to‘liq ijro etilmasligi hamda raqamli nazorat vositalaridan foydalanish darajasining pastligi hisobga olingan. Shuningdek, unda 2025–2030-yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasida belgilangan vazifalar, xususan, natijadorlikka asoslangan byudjetlashtirish, risklarni boshqarish tizimini rivojlantirish, moliyaviy hisobotlarning shaffofligini oshirish va nazorat faoliyatini raqamlashtirish bo‘yicha ustuvor yo‘nalishlar inobatga olingan.

Jadvalda keltirilgan ko‘rsatkichlar davlat moliyaviy nazorati tizimining institutsional salohiyatini mustahkamlash, ichki va tashqi audit organlari faoliyati o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, nazorat tadbirlarini riskga asoslangan yondashuv asosida tashkil etish hamda audit natijalarining amaliy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, xalqaro audit standartlari va ilg‘or xorijiy tajribalarga asoslangan holda raqamli monitoring tizimlarini joriy etish, ma’lumotlarni real vaqt rejimida tahlil qilish, korrupsiyaviy xavflarni barvaqt aniqlash va davlat mablag‘laridan foydalanish ustidan uzluksiz nazoratni ta’minlash imkoniyatlari yoritilgan. Jadvalda aks ettirilgan yo‘nalishlarning izchil amalga oshirilishi davlat moliyaviy nazorati

tizimining ochiqligi, shaffofligi, hisobdorligi va natijadorligini oshirishga, shuningdek, byudjet mablag‘laridan samarali foydalanish darajasini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Taklif va tavsiyalar

Birinchidan, davlat moliyaviy nazorati tizimida tashqi audit, ichki audit va moliyaviy nazorat organlari o‘rtasida yagona metodologik yondashuvni shakllantirish zarur. Bu nazorat tadbirlarining takrorlanishini kamaytiradi, mas’uliyat chegaralarini aniqlashtiradi va audit natijalarining amaliy qiymatini oshiradi.

Ikkinchidan, nazorat tadbirlarini rejalashtirishda riskka asoslangan yondashuvni majburiy qo‘llash lozim. Xususan, yuqori budjet hajmiga ega tashkilotlar, davlat xaridlari ulushi yuqori bo‘lgan yo‘nalishlar, avvalgi tekshiruvlarda takroriy kamchiliklar qayd etilgan obyektlar va korrupsiya xavfi yuqori jarayonlar ustuvor nazorat obyektlari sifatida belgilanadi.

Uchinchidan, davlat moliyaviy nazoratini raqamlashtirishda elektron budjet, davlat xaridlari, g‘aznachilik ijrosi, buxgalteriya hisobi va audit tavsiyalarining ijro holati bo‘yicha ma’lumotlar integratsiyasini kuchaytirish maqsadga muvofiq. Bunday integratsiya nazorat organlariga real vaqt rejimida tahlil o‘tkazish, shubhali operatsiyalarni avtomatik aniqlash va profilaktik choralarni tezkor ko‘rish imkonini beradi.

To‘rtinchidan, audit tavsiyalari ijrosini baholash tizimini takomillashtirish zarur. Har bir tavsiya bo‘yicha mas’ul ijrochi, bajarish muddati, kutilayotgan moliyaviy yoki boshqaruv natijasi va ijro holati elektron reyestrda aks ettirilishi kerak. Bu tavsiyalarni rasmiy hujjat sifatida emas, balki amaliy boshqaruv vositasi sifatida ishlashiga xizmat qiladi.

Xulosa

O‘zbekiston davlat moliyaviy nazorati tizimini takomillashtirish bugungi kunda davlat moliyasini samarali boshqarish, budjet mablag‘laridan maqsadli foydalanish va jamoatchilik ishonchini oshirishning muhim shartidir. Davlat budjeti xarajatlari hajmining o‘sishi nazorat tizimidan yanada yuqori darajadagi institutsional muvofiqlik, raqamli infratuzilma, malakali kadrlar va riskka asoslangan yondashuvni talab etadi.

Maqolada olib borilgan tahlillar davlat moliyaviy nazoratining kelgusi rivojlanishi uchta asosiy yo‘nalishga tayanishi kerakligini ko‘rsatadi: birinchidan, nazorat organlari o‘rtasida axborot almashinuvi va metodologik uyg‘unlikni kuchaytirish; ikkinchidan, raqamli monitoring va data-tahlil vositalaridan keng foydalanish; uchinchidan, audit tavsiyalari ijrosini natijadorlik asosida baholash. Ushbu chora-tadbirlar davlat mablag‘laridan foydalanishda shaffoflik, hisobdorlik va moliyaviy intizomni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 8-apreldagi 210-son qarori. 2025–2030-yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida.
2. O‘zbekiston Respublikasining 2026-yil uchun Davlat budjeti to‘g‘risidagi Qonuni. – Toshkent, 2025.
3. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. 2025-yil uchun Davlat budjeti loyihasi va Budjetnoma materiallari. – Toshkent, 2024–2025.
4. O‘zbekiston Respublikasi Hisob palatasi. Davlat auditi va moliyaviy nazoratga oid rasmiy materiallar.
5. INTOSAI. GUID 3910: Central Concepts for Performance Auditing. – Vienna, 2019.
6. Institute of Internal Auditors. Global Internal Audit Standards. – Lake Mary, Florida, 2024.
7. Middin M., Nirwana N., Haliah H. The Role of Internal Audit in Maintaining Financial Accountability and Transparency in Government Agencies: Literature Review // Formosa Journal of Multidisciplinary Research. – 2024.

8. Tereshchenko D., Kruhlov V., Bodnar K. Digitalization of Public Finance Auditing as a Tool for Ensuring Accountability in Public Governance During Emergencies and War // Theory and Practice of Public Administration. – 2024.
9. Hay D., Cordery C. Evidence about the Value of Financial Statement Audit in the Public Sector // Public Money & Management. – 2020. – Vol. 41. – P. 304–314.
10. Wibowo A. Promoting Development Program Effectiveness: The Expected Role of Public Sector Audit in State Finance Management. – 2019.